САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ УЛУУЂУН ХАЂЫАТА

ХАЂЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР

№ 13 (7552) ⊙ 1994 сыл олунньу 13 күнэ. Чэппиэр. ⊙ Сыната —46 солк. 15 харчы.

Транспорт саппаас көрүнэ. Уматык сыанатын уйуммат буоллахпытына, ат арааһыгар олорон атах тардыстыахпыт турдуна.

(РИТА—ССТА).

x x x

ТӨБӨ ЭМИЭ УЛАРЫЙЫАХТААХ

Тохсуннуу 28 күнүгэр улуус дьаһалтатыгар кинэ ыстырылаах мунньах буолан ааста. Ыстырылаахтар —нэһилиэктэр баһылыктара, хаһаайыстыбалар уонна кинилэри хаччыйар тэрилтэлэр салайаччылара, олору сэргэ эргиэн, сибээс үлэһиттэрэ баалар.

Мунньах бэйиэктэ хас да боппуруоһу хабарыттан сүрүннэрэ тыа хаһаайыстыбатын үлэтигэр анаана.

—Улуус сүрүн салаатын, хайыскатын туһунан кэпсэтиэри муһунньубут. Сылбыт бастакы ыйа түмүктэннэх буолла. Кыстык улам уустугуран иһэр. Оттон дьыл ороһо эрэ. Хайдах туоруубут?—диэн тылларынан мунньаҕы аһар улуус дьаһалтатын баһылыга И. С. Сивцев.

Баһылык итиннэ салгыы тыа хаһаайыстыбатыгар от ыйыгэр чопчу кыстык боппуруостарыгар бүгүн үөскэхбит бааһыгаллыгы саныаларын үлэлэтэр. Бастатан, саҥа сыл баччатыгар диэри бородуукуйабытын хайдах туттарабыт биллибөт. Онуоха, улуус уопсай интэриэһинэн салайтаран, дьаһалта республика таһымыгар туруорсара бинир. Ол эбэтэр тыа хаһаайыстыбатын бородуукуйаларыгар республика сакааһа баар буолуохтаах диэн. Онуок эрэ буоллаҕына үүтү, эти ылыыга былааннаах үлэ, интэриэс үөскүүр ыахтаах. Итиннэ сиэстэрэн бэриллэр дотация, компенсация бородуукуйаны оногороччулар колеһуннэрин тэлгиэрэр курдук көрүллэригэр кэпсэтии баар. Кэмэҥ бу ортунан хайыһыныран биэрэн, күүһүрдэн, хаһаайыстыбалар 15—20 бырыһыанын рентабельноска тахсар соруктара турар. Маныаха компенсацияны соҕотуоппалааччыларгa, бу түбэлтэҕэ эт-үүт комбинатыгар, биэрэн, оногоон таһаараччыларга туттарыллар (закупочнай) сыанаҕа тутатына, атынык эттэххэ, ноҥнэлэ иһиэн аахсыыны-төлөйүүҥү аһаран иһэр ыахтары үөскэтиллиэхтэх. Биллэрин курдук, тыа хаһаайыстыбата дотацияҕа олорон кэллэ. Ол эрээри билиигин саҥа усулуобуйаҕа мөлдьи маннык мэктиэ баар буолбата өйдөөнө. Онон сүрүн боппуруоһу сырдатыыга Василий Петрович хаһаайыстыбалар үлэлээн кэлбит үтүө да, мөкү да холобурдарыгар олоҕурда.

—Ханныгын да иһин,— диэтэ кини,—аспыт сыл хаһаайыннаах оскуолатынан буолла. Бу ортунан ой-саныа уһутуна. Сирдуот, техника хаһаайыннаах. Банковскай үлэни, аҕаан-суоттаан тэриннини биллилэр. Ол бирэ холобурун ыллахха, сири-уоту курдуулаах, баһыныны оногостуута үлэ күүһүрдэ. Бурдуту ыһыпан, 800 тонна валовой үүнүүнү хомуйан, ангардас бу дотациятыгар эрэ 240 мөл. солк. киллэриннилэр. Хортуоппуйу үүнэриннэн 7—8 нэһилиэк дьарыктанар буолла. Мантан көстөрүнэн, сири оногоруну, бурдуту, хортуоппуйу, оҕуруот аһын үүнэриннэ өссө күүскэ кэтитэр наада. Бу салаалары сайыннарыы государственнай мэктиэлиэр даҕаны, дотация да көрүдэлэр. Бары нэһилиэктэр маныаха ылсан үлэлэһэллэрэ сөп этэ.

Араатар үлэ уопсай итэҕэстэриэгэр кимэнник тохтуур. Туох-ханнык иннинэ, урукхулуу государство кэмэтүгэр эрэнин, сорох түгэннэргэ сонноон олорон биэрин билиигин да баһыйар. Иэс-нуус сотуларыгар эрэнэн, банк хабалаах кредитигэр бэйэнэн кимэн биэрии омсолоох содулланна. Хаһаайыстыбалар ангардас кредит бырыһыанынан биириэхтэх иэстэрэ 1 млрд. 253 мөл. солк. тиийдэ. Маныаха улахан ороскуоттар туохха таһаарылларын биллэллэр эрээри, бэйэнэн миэстэҕэ тугу эмэ ылсан өлөрү аччата сатаабын суоҕун тэҥэ. Ол курдук, дотациялларынан атыылаһыллар сыаналар үрдээһиннэриннэн тэбаарыстыбаларга бу аҥаардас сыаҥа 2 млрд 700 мөл. солк. үп-харчы киирбита. Итиннэ от, бурдук тиэйиитигэр анаан ангардас уматыкка 1 млрд. 320 мөл. солк. төлөнө, уотурбаҕа 672 мөл. солк. барда. Итинник туох ылбыт барыта суоҕу аҕаҕар, ол иҥэ диэн ороскуоттаар.

Сиртэн ниттиэр тыа киһитэ сир диэки хайыһан, колеһүнүн оттон, интэриэстэ бөҕөнө. Онон бу мунньахха суоҕуну ахсаан өртүнэн аҕыйаппыт, бородуукуйаны таҥнары түһэрбит уонна ордук бу кыстык ыйдарыгар суоҕу туругун мөлтөппүт, кэнньүнэн олуҥу таһаарбыт хаһаайыстыбалар салайаччыларын информациялларын истии ньэхтээх. Өй-саныа, тэбэ бу диэки салаллыахтаах. Сир суох буолбатах. Амма үнүор 13 тыс. гектар уонна Нуотараҕа 10 тыс. гектар сир күтүөннээхтик туһаныллыбакка кэллилэр. Бу бөйөлөөх сирдэртэн былырыын хаһаайыстыбаларынан барыта 2500 тонна эрэ от кэрэлэнэн ылылынна. Биричиинэтэ биллэр: техника хаампат, оногуута суох сирдэр. Оттон оҥу ким оногуохтааҕый? Ол оннугар 49 звено 11 улууһунан кэбэн оттоото. Итэ үрдүнэн тэнийбит от атыылаһыллыахтаах. Эльбэх сыллаах от ыһылаах ходуһаларбытыттан туһаныы эмиэ дуоҥа суох. Олорго хаттаан эргиллиэ, сохсүтүү кыайтарбата. Бу аҥардас атыыга, тиэйиитэһан аҕалыыга —суоттаныыттан. Маннык санаатан аккаастанар кэм кэллэ.

Кыстык Төбө да кураан буоллар, дьон дьулуһан үлэлээн, чаанньайга уонна баанынай хаһаайыстыбаларыгар турар сүөһүлэр отунан-аһынан хаччыллыллара этэҥэ нурдук. Оттон табаарыстыбаларга онуок эмиэ кэлиэ. Маннык бирэ усулуобуйаҕа турар сүөһү турута араас. Бу—тэрээһиннэн. Уустук кыстыгынан, правительство биэрэр көмөтүн барытын оногордо. Кураанынан сибээстээн улууска 560 мол. солк. кэлэн хаһаайыстыбаларга бэриллибит. Ол кинниэн уматыгы төлөҕүгэ, оту булуута эмиэ туһаныллар. Дьэ, бу үрдүнэн оруттуу суох.

Туох ханнык иннинэ, сүөһү кэнньүнэн ылуутэ элбэх. Кыстык аспыт ыйдарыгар 217 ыраах сүөһү, 99 сылгы оҕуннна. Ити иннитэн коллективнай хаһаайыстыбаларга, ол эбэтэр табаарыстыбаларга туһаныныаҕынан 188 уонна 68 буолла.

ИНФОРМАЦИЯЛАРТАН

Онон бу мунньахха сүөһүнү ахсаан өртүнэн аҕыйаппыт, бородуукуйаны таҥнары түһэрбит уонна ордук бу кыстык ыйдарыгар сүөһү туругун мөлтөппүт, кэнньүнэн олуҥу таһаарбыт хаһаайыстыбалар салайаччыларын информациялларын истии ньэхтээх. Өй-саныа, тэбэ бу диэки салаллыахтаах. Сир суох буолбатах. Амма үнүор 13 тыс. гектар уонна Нуотараҕа 10 тыс. гектар сир күтүөннээхтик туһаныллыбакка кэллилэр. Бу бөйөлөөх сирдэртэн былырыын хаһаайыстыбаларынан барыта 2500 тонна эрэ от кэрэлэнэн ылылынна. Биричиинэтэ биллэр: техника хаампат, оногуута суох сирдэр. Оттон оҥу ким оногуохтааҕый? Ол оннугар 49 звено 11 улууһунан кэбэн оттоото. Итэ үрдүнэн тэнийбит от атыылаһыллыахтаах. Эльбэх сыллаах от ыһылаах ходуһаларбытыттан туһаныы эмиэ дуоҥа суох. Олорго хаттаан эргиллиэ, сохсүтүү кыайтарбата. Бу аҥардас атыыга, тиэйиитэһан аҕалыыга —суоттаныыттан. Маннык санаатан аккаастанар кэм кэллэ.

Кыстык Төбө да кураан буоллар, дьон дьулуһан үлэлээн, чаанньайга уонна баанынай хаһаайыстыбаларыгар турар сүөһүлэр отунан-аһынан хаччыллыллара этэҥэ нурдук. Оттон табаарыстыбаларга онуок эмиэ кэлиэ. Маннык бирэ усулуобуйаҕа турар сүөһү турута араас. Бу—тэрээһиннэн. Уустук кыстыгынан, правительство биэрэр көмөтүн барытын оногордо. Кураанынан сибээстээн улууска 560 мол. солк. кэлэн хаһаайыстыбаларга бэриллибит. Ол кинниэн уматыгы төлөҕүгэ, оту булуута эмиэ туһаныллар. Дьэ, бу үрдүнэн оруттуу суох.

Туох ханнык иннинэ, сүөһү кэнньүнэн ылуутэ элбэх. Кыстык аспыт ыйдарыгар 217 ыраах сүөһү, 99 сылгы оҕуннна. Ити иннитэн коллективнай хаһаайыстыбаларга, ол эбэтэр табаарыстыбаларга туһаныныаҕынан 188 уонна 68 буолла.

«Мырыла» табаарыстыбаны салайар Л. Н. Тихонов информацияҕа бастакынан истиллэр. Бу оттоох-мастаах хаһаайыстыба бары көрдөрүүтэ таҥнары баран иһэр. Маннык сүөһү ахсаана иннинээҕи сыллааҕытаатаҕар 235-нэн аҕыйаата, 77 сүөһү кэнньүнэн өлүө, государствоҕа туттарыллар үүт лоп-курдук аҥара көбүрээтэ. Маннык балаһыанньаны салайааччы, сүрүннээн, табаарыстыбаҕа дьон ханна да сыстыбатах өртө, мөлтөҕө хаалан үлэлиринэн уонна специалистар суохтарынан быһаара сатаата. Ол итэҕэлэтэ. Холобурга аттынааҕы «Мындаҕаайы» табаарыстыба үлэтэ-хамнаҺа аҕалыллар. Бинир тэҥ усулуобуйаҕа манна ыраах ахсыттан 1945-тин кг үүт ыаммыт буоллаҕына, мырылаларга —811 кг Кулун деловойа «мындаҕаайылартан» ангарынан аҕыйах көрдөрүүлэннэ. Алаас эҥэрдэхтэргэ «Мугудай» сылгы заводугар сылгы ыстыга барыларыттан мөлтөх. Аһатыыга аанан туруорар хаччахтарыгар от, бурдук суох, үөрдэриэн кэрийиэ күннэтэ ыаллыбат. Манна 49 сылгы кэнньүнэн өлбүтүттэн 21-дэрэ ахсынны ыйга оҕуннна. Кулуннаһын массабай буолар чинчилээх, билиигиттэн быраҕан эрэллэр. Бу көрдөрүү ики кэнники сылга 41-48 бырыһыаннан өнүйбэтэ. Сылгы хаһаайыстыбатын заводугар сыһыан маннык буоллаҕына, атыыртаан хайдах ыйыллар. Кэрийэн көрүүнэн хабыллыбыт 2548 сылгыттан 600-800 аһылыкка киирбит. Ол эрээри ханна дьаһаммыт сирдэргэ, холобур, Арыылаахха, Хатылыга, балаһыанньа букатын атын.

БЭНЭ ТЭРЭЭЬИНИТТЭН

Мугудайтан А. А. Варламов, Болтоҕоттон Л. С. Нахсылова, Хадаартан В. М. Алексеев уонна ветстанция начальниктэрин солбуйааччы Л. И. Макарова информациялара уопсай балаһыанньаны эрдьиэстээһиннэннэн, отаһылык суоҕар сигэннинэн мунгурдыммыттара ас-тыннарбата. Кылаабынайа, миэстэттэн этиилэргэ бэйэ туугу чопчу оногорон, тэриннэн эрэрэ иннллибөтэ. Онон мунньаҕы түмүктүүрүгэр баһылык И. С. Сивцев эпитиини, бу үөскээбит, баар балаһыанньаҕа «рыногы буруйдаан» туһа суох. Баар нэмиэ, усулуобуйаҕа сөп түбэһиннэрэн, бэйэ уларыйарга, хаһаайыннаһыны туһсаарга наада. Чопчу сылгы да боппуруоһуттан үрдүнэн айдаарыы үтүө, оттон миэстэҕэ онуок ыаҕы ылларбыт буоллахха, дьону, нэһилиэнньэни көмөҕө тардар төбө табыллыбыт? Бугул отунан хомуйсан, тастан дьону эбин тардан? Сүрүн баайбытын бинр-экки сылга эҥэн баран сарсыҥныта туох дьырыстаах, үлэлээх хаалабыт?

Улуус дьаһалтата кыстык сүрүн боппуруоһунан—оту, фураһы иннинэн булуунан дьарыктанар. Оттон уратыга, холобура, ветстанцияттан Л. И. Макарова сүөһүгэ сөптөөх аһылык бэриллибэтинэн эмтээһин кодьүүнэ суоҕун саныатыта, Хадаартан В. М. Алексеев «фураһы буллубут, үбүн хайыыгыт?» диэн аадырыстаһыыта, эмиэ Мырылаттан Л. Н. Тихонов дьону, коллективы салайарга туруоруллан баран үлэ, көрдөрүү мөлтөҕүн аҥардастыы үлэһиттэргэ бэйэлэриигэр баайсан сыҕарытара, дьиҥ ырытыһан көрдөххө, кэлин тиһэҕэр бэйэлэриттэн тутулуктанар дьыалалар. Онуок да аадырыстанна.

Мунньах хайыската да онуок буолла. Урукхулуу киниэхэ туох тиийбэтин сурунан, ыспыраапкалаһан, ону толороргo эбээһиниэстэммэтэ. Тоттөрүтүн, нэһилиэктэр баһылыктара, хаһаайыстыбалар салайааччылара ыаллыбаты кыайарга, итэҕэйи туоратарга өссө тугу оногуохтаахтарыгар, учуоттаныахтаахтарыгар сүрүн хайыскалар, саныалар этилиннилэр. Быһата, өй-саныа уларыйыыта, бастатан кинилэртэн бэйэлэриттэн ирдэнэр.

Мунньах эмиэ—оскуола.

С. СМИРНИКОВА.

900 ХОНУГУ ТУЛУЙБУТА

ЛЕНИНГРАД БЛОКАДАТЫН 50 СЫЛА

1943 сыл тохсунньу 12 күнүттэн саралаан тохсунньу 30 күнүгэр диэри Ленинград блокадатын тоҕо кэтүү сабаламмыта. Ладожскай күөл уонна фронт линиятын икки ардыгар 8—9 км кэҥиттээх коридуор үөскэтиллибитэ. Күорат Сэбиэ кытта хонуунан сибээстэспитэ. Итэ Ленинградскай уонна Волховскай фронтар кимэн киирилэрин түмүгэр ситиҥиллибитэ. Оттон 1944 сыл тохсунньу 14 күнүттэн саралаан 27 күнүгэр диэри Ленинград блокадаттан бүппүппэхтэк босхоломмута. Онно Ленинградскай, Волховскай уонна Прибалтийскай фронтар Балтийскай флоту кытта бирээ-остоохтоох кимэн киирбиттэрэ, кинилэргэ үөһээттэн салгыннаах үс армия көмөлэспүтэ. Улахан оруолу артиллерия ылбыта. Фронт линиятын былаһын туһары биир км сиргэ 123—138, сүүрүн кимэн киирэр учаастактарга 170 орудие туруоруллубута. Тохсунньу 14 күнүгэр сарыларда 9т 35 мүн. саҕалаан 65 мүн. устата советскай артиллерия остоохтоо 150 тыл. снаряды таннары саппыраппыта, кэнниэ салгыннан буомбалаабыны эбэк кэбиһиэ. Итэ түһүнан кэлин обер-фельдфебель Вальтер Тюмма бу күрдүк эпитет эбит: «Байыгы ротабытыгар советскайдар артиллериялаах таҥнибиттэрин кэккиттан сыччах 9 кэбэ ордубута. Ол «дьоллоохтор» уоту аналынан иннинэ кирбиттэн бэрт нэһилэ сылдан тахсыбыттара». Уопсайа 900 хонук устата хаайтаран олорбут Ленинград олохтоохторо тохсунньу 27 күнүгэр блокадаттан босхоломмуттара.

Бастакы улууспутуттан 1943 сыл тохсунньуга блокаданы тоҕо кэстүүгэ Соловьев кэпитэлизэгиттэн Петров Николай Дмитриевич өлбүтэ. Оттон 1944 сылга Ленинградтан остоохтору салгыы үүрүүгэ Н. Д. Жирков /Аччабар/, М. Н. Диодоров /Болугур/, П. П. Попов /Хатылы/ сэрии хонуутугар охтубуттара. Кытаанахтан Г. А. Лазарев Ленинград куоракка бэйэтигэр сэриилэһэ сылдьан өлбүт. Оттон М. Я. Аринкин /Хаҕахсыт/, Таатааттан сылдьар С. С. Лукина кэлэҥнэн, 1942 сыл күлүн тутар 16 күнүгэр Ленинградка суоруна суолламмыт. Толойтон Семен Петрович Максимов II баһырын Ленинградка эмтэнэ сытан өлбүтэ биллэр, кини Писаревскай кылабыһыанна комуллубут. И. А. Попов I (Хатылы) Ленинградка театральнай институкка үөрэх сылдьан армияҕа ыытыллыбыт уонна балаҕан ыйыгар Ладейное Поле куоракка тыына быстыбыт. Кыдыйааччылар роталарын командира Е. Д. Добродуров Ленинградтан 90-са км тэмпэр суол станциятыгар 1942 сыл балаҕан ыйын 28-күнүгэр өлбүтэ.

Итэ күрдүк куораттан олох чугас П. К. Лебедев I /Чакыр/, М. Р. Сергеев /Одьулуун/ охтубуттара. Блокада бастаны күннэриттэр кинрсниларга олутэлээбиттэрэ: И. И. Коркин /Кытаанах/, И. П. Мостников /Алаҕар/, И. Г. Диодоров /Болугур/, В. П. Демьянов /Кылаанаах/, П. Е. Григорьев /Төлөй/, П. И. Попов /Соловьев./ Е. И. Синцев /Сылан./ С. В. Александров, И. С. Петров /Хаҕахсыттан/. Кытаанахтан Егор Николаевич Оконешников Москваны кемүскэһэн баран аны Ленинградка Волховскай фронтта сэриилэһэ сылдьан ыраханнык баһыраан дойдутугар эргиллибитэ. Кини уулаах өкүөпаҕа хастыы эмэ хонукка туран, сэрии диэн алдьархайдааҕын көрсүбүтэ. Кини даҕаны тулуурдааҕын көрдөрбүт хорсун буойун төрөөбүт нэһилиэгэр уҥуоҕун туттарбыта иккис сыныгар сылга барда. Иннокентий Иннокентьевич Егоров /Чакыр/ икки хараҕын мэлигэрбитэ. Онуо өлбүт күрдүк дойдутугар биллэрбиттэрэ. Е. С. Толстоухов (Мугудай) блокаданы тоҕо кэтүүгэ билиэн түбэспитэ, онуо эмиэ өлбүтүнэн биллэрбиттэрэ да, 1945 сыл алтынньыга эргиллэн кэлбэтэ. Е. И. Попов (Хатылы) Ленинград чугаһыгар сэриигэ сылдьыбыта, салгыы Мурманскайга «аһаннаабыта». Михаил Георгиевич Беляев Ленинград аныгар сэриилэспитэ, старшай лейтенант званнеламмыта, разведкальыыр рота командира этэ. Аҕа дойду сэриитин иккис степеҥэ орденнаах эргиллибитэ. Николай Гаврильевич Владимиров /Кытаанах/ Ленинградтан чугас баһырын Тихвин куорат госпиталыгар өлүөхтүүтэ. Иван Егорович Барашков (Кылаанаах) Ленинград блокадатыгар икки төгүл баһырбыта. Георгий Романович Габышев /Мэлдьэхси/ Москва—Ленинград икки ардыгар тимир суолу көмүскэспитэ. Н. К. Евграфов /Хоппоҕо/, Г. В. Протодьяконов (Хадаар) куораты блокадаттан босхолоспуттара. Инилэр барыа дойдуларыгар эргиллэн барбан олбуттэрэ. Биллиэн Амма улуһуттар олорор Иван Егорович Эверстов /Хаҕахсыт/, Чуранчыны олорор, Кирилл Михайлович Катаканов /Алаҕар/ куораты блокадаттан босхолоспуттара. Блокадаҕа түбэһэн, Ладожскай күөлүнэн ууһу үрдүнэн суол аҥаллыар диэрэ Ленинградка олорон үлэлээбит Анастасия Тихоновна Старостина соҕотоҕун хаалла. Оттон Марфа Егоровна Захарова, Пелагея Дмитриевна Борисова /Соловьев/ дойдуларыгар кэлэн олбуттэрэ.

Ленинградка 1941 сыл атырдьах ыйыгар остоох бастакы снарядтара дэлбэриэ ыстаммыттара. Атырдьах ыйын 20 күнүттэн Москва—Ленинград икки ардыларыгар тимир суолунан, сиринэн сылдьыы тохтотуллубута. Оттон ыла 900 хонуктаах блокада саҕаламмыта.

Иван ПАВЛОВ.

БААРЫ СУОХ ОҢОРОР КЭБЭҺЭС

ХАҺЫАТ СУРУНУУТУН СЭҢЭЭРЭЛЛЭР

Кэлин кэмнэ «Саҥа олох» хаһыатка Чурапчытааҕы оҕо музыкальнай оскуолатын дьиэтин уонна оскуола үлэтин-хамнаһын түһүнан ыраах саналар этиллиннилэр.

Бу оскуолаҕа 19 сыл учууталлаабыт киһи буоларбынан, бэйэм саналарбын [illegible] саанным.

Оскуола дьиэтин саҥардыы, уларытыы түһүнан комиссия оҥорбут түмүгэр олоҕуран, улуус баһылыга Синцев И. С., кини солбуйаччытара Тарасов Т. Л., Саргыдаев А. Р. кытта салгыахтарыгар диэри кэпсэтии оҥоһуллуна эрэллэр, туох да быыс-хайаҕас көстүбэтэ. Хас да төгүл тохтуурүйэн субэлэйии кэмигэр уончаҕа тиийэ ыраах варианнары ырытан көрүү ороҥнулуннэ. Ол курдук, эргэ райком, эргэ райсовет, урукку «Маарыкчаан» кинотеатр, Чаран, «Агропромстрой» МПМК кулууттарын, гостиница, урукку олоҕу-дьаһаҕы хаччыйар комбинат, лесопункт тутулла турар түөрт квартаралаах, улуус киниигэҕи таас оскуола дьиэлэрэ кэпсэтиигэ турдулар. Соҕотоох буолаарай диэн барыа ортун эргиччи ырытан туруорсар дьиэлэрбитин дьаһалта сөбэ суоҕунан аҕаар, оттон кини этэр дьиэлэрэ оскуола быһыытынан үлэлэн баараҥ хайа да өрүүнэн эпиэттэһэбиттэр. Ол түмүгэр туох да чуолкай быһаарыы тахсыбата. 1993 сыллаахха улуус дьаһалатын баһылыгар оскуола төрөппүттэрэ суруйбут аһаҕас суруктара, туруорсуулара эмиэ эпиэти ылла илик. Боппуруос суһаллык быһаарылыыбатаҕар үлэтин хайысхатын сиэ өйдөөбөт уонна кинээс сөб тэриллэтин быһыытынан суоттаны уурбат буолуу баар диэн саныыбын.

Биллэрин курдук, оскуола үлэтин Культура министерствога дьаһайар уонна хонтуруоллуур. Иитэр-үөрэтэр үлэ программалара научнай торуккэ олоҕурар министерствоҕа бигэргэтиллэллэр уонна толоруллуулара ирдэнэр. Үөрэх программата оҕо уонсай сайдыытыгар кинк искусство туһунан, о.д.а. билиитэ-көрүүтэ кэтиригэр туһаайыллар. Программа туолуутун хонтуруоллуур сыалларын ахсын ылыллар конкурстар, көрүүлэр түмүктэриэн оскуола үөрэнээччиэрин ситиҥиилэрэ төрөппүттэр уонна учууталлар уонсай үөрүүлэрэ буолбут түгэнэрин оскуола олоҕун эпитаниэлэрэ-дьон биэрэр, ойдуу буолуохтаахтар.

Оскуолаҕа үөрэммиттэртэн 47 киһи үөрэммит идэлэрин салҕааннар, культура үрдүк уонна орто үөрэҕин заведениелэрин бүтэрэн үлэһит буоллулар, сорохтор үөрэнэ сылдьаллар. Маны тэҥэ оскуоланы бүтэрбиттэр баһыйар үгүстэрэ үрдүк үөрэхтээх араас идэлээх специалист буолан республика улуустарыгар үлэлиллэр. Баҕар, аҕаччы бу оскуолаттан специалист буолбут киһи ахсаана аҕыйах эбит диэҕэ. Ол биричиинэлэрэ манныктар.

Бастакытыттан, 1957—1987 сылларга оскуолаҕа 1-2 сыл эрэ тохтуур кинэ уобаластартан кэлэр специалистар үлэлээбиттэрэ. Кылгас кэмнэ үлэлиир киһи үлэҕэ эпиэтинэһэ, сыһыана көтүмэх буоларын ким барыта билэрэ уонна өйдүүрэ буолуо. Үөрэнээччи үөрэҕи быраҕыыта бу сылларга элбэх этэ.

Иккиһиэн, групповой үөрэх кылаастарыгар, специалистар суохтарыгар, оскуола контингена өр кэмнэргэ 60-70 эрэ үөрэнээччигэ тиийэрэ. Оттон бүтүннү күнү ылан көрөр буоллахха, үлэни олох көрдөбүлүгэр сөп түбаһиннэрэн, дьүөрэлээн үлэлиргэ толору кыахтаах үрдүк уонна орто анал үөрэхтээх, идэлэрин таптыыр уонна үчүгэйдик билэр бэйэбит олохтоох кадрдарбыт баар буоллулар. Ол түмүгэр оскуола контингена 180 үөрэнээччигэ тиийдэ. Билүгин үлэлиир учууталлартан 4-тэрэ оскуола бэйэтин выпускниктара. Оскуоланы бүтэрээччи ахсаана 1980 сылтан лаппа элбэх ийэр.

Сорох дьон, ол иннигэр сорох салайаччылар, улууска баянист идэлээх музыкант нитиллэн-үөрэнэн тахсыытыгар оскуола үлэтэ кестүбэт диэн быһаччы түмүк оҥороллор. Онуоха эпиэт быһыытынан эттахха, билигин үлэлии сылдьар баянистар Кондратьев И. И., Борисов Н. Д., Попова И. Е., Каженкина Р. А., Романов И. И. уонна Савин Р. Р.—бу оскуола выпускниктара.

Саба тарыйан оскуола кэдьүүһэ суох үлэлиир диэн өй-санаа сабардааһынын түмүгэр оскуола утатыллыбакка быһаарылыахтаах боппуруоһа үһуур-кэбэнэр, мунаргэнэр.

Музыкант идэлээх үлэһит биһиги эрэ улууспутугар суоҕун эбэтэр аҕыйаҕын курдук өйдөөһүн алдьас. Бу республика үрдүгэр ыалла илик боппуруос буолан, Президент дьаһалынан уһулуччу талаанаах оҕолор бэйэ сиргэ түмүллан үөрэнэллэрин тэрийии түбэспиччэ буолбатах. Музыканы баһылыырга дьоҕуру, талааны айылҕа бэлэхтиир киһитэ олус сэдэх-кэмчи буолар эбит. Оскоп оскуолаҕа үөрэммит барыта идэтинэн үлэлиэхтээх диир алдастаах, оҕо музыкальнай оскуолаҕа личность быһыытынан сайдаарыы эрдэ үөрэнэр.

Түмүктэр Герасимова М. А. «Музыкальнай оскуола дьыалата: ким хайдах саныырый?» диэн ыстатыйатыгар бэйэм санаабын маннык этэбин.

Оскуоланы сабаҕа искусство туһунан бэрт кэмчитин быһаарсар киһи эрэ этиэн сөп эбитэ дуу. Хомойуох иһин, итинник санаа Мария Андреевна өртүттэн этиллибитэ улаханнык сөҕүтта, хомотто. Бу оскуолаҕа үлэлиир специалистар кыахтарын сиэ сыаналаабат буолуугa, ону тэҥэ оскуола сабыллан, симэлийэн хаалларыгар хаанык да төрүөттэр суохтарын этэн, үлэлээбит оскуолам олоҕун билиҥнэнэрдим.

Республика музыкальнай оскуолаларын үлэлэригэр саҥаны киллэрээри Культура министерствота Моҥо-Хаталас Төхтүрүгэр уонтан тахса сыллааҕыта оскуола-комплекс тэрийбитэ. Кини үлэтин опыт быһыытынан тарҕатыы министерство ортуттан оҥоһуллар илик. Атын улуустар музыкальнай оскуолалара уонсай үөрэх оскуолаларытар холбоспуттарын туһунан билбэтим. Төттөрүтүн, ыаллыы улуустарбыт саҥа оскуолалары тутан оҕо аймах үөрүүтүн үрдэтэллэр.

Оҕо музыкальнай оскуолатын дьиэтин туһунан боппуруос бэбиэскэттэн устуллуо суохтаах уонна ону быһарыыга Герасимова М. А. этэр «эксперименнан» улуус дьаһалтата олохха киллэрэ сатыа суоҕа диэн эрэнэбин. Оҕолорбут тустарыгар итинник өй-санаа охсуллубатыгар баҕарабын уонна тороппуттэр аһаҕас суруктарыгар баһылык быһаарыытын күүтэбин.

В. ДЬЯЧКОВСКАЙ.

Архангельскай уобалас. Северодвинскай олохтоохторо—ядернай лодкалары тутаччылар уонна байыаннай моряктар—дойду байыаннай күүһэ-уоҕа бөҕергүүрүгэр мэлдьи улахан ыытаттарын киллэрбиттэрэ.

Политическай быһыы-майгы хамсаһыныгар куорат арыт «аһаҕаһыгар», арыт «сабылааҕынан» биллэриллэр. Сэрии кэмигэр Северодвинскайдааҕы порт барыларын ылара. Оттон «тымныы сэрии» саҕаламмытыгар манна атомнай подводнай харааблылары тутуу тэнийбитэ, куорат «сабылыыбыта».

Билигин Атомнай судноны тутуу кинигэ статуһа бэриллэн атомнай подводнай лодкалары оҥорон таһаарар, өрөмүөнкүүр, туһанар монополист кыахтаммытынан, куораты сабар туһунан боппуруос эмиэ күөрэйэн кэлэр.

Снимоктарга: аллара—Северодвинскайга муораааҕы-байыаннай база причалларыгар; үөһэ—матростар көрдөрө.

(РИТА—ССТА).

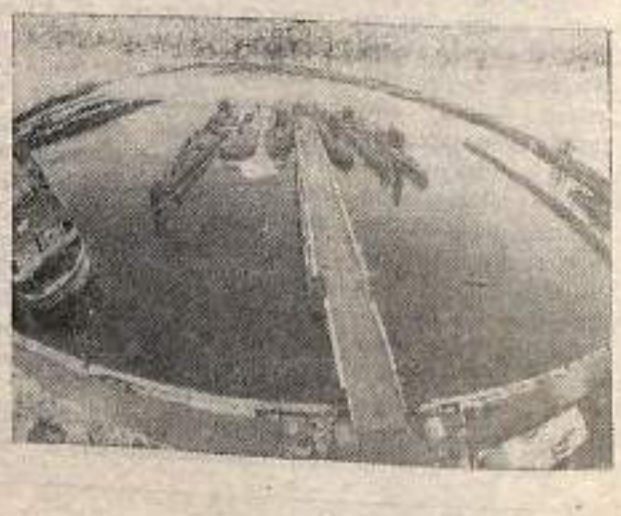

Итэҕэстэри туоратар туһугар

Соловьев орто экспериментальнай оскуолата оҕо ыаҕар олоҕуран дьоҕурун сайыннарыы ньымытынан үлэлээбитэ үһүс сылыгар үктэнэ. Этэн нэбистэхха кэбэҕэс курдук эрээри, ис-иһигэр ыпырдаахха улахан уустуктардаах үлэ эбит. Ол курдук нүн аайы хас биирдии оҕо майгытын-сигилитин, билиитин-көрүүтүн кэтээн көрүү, үөрэтии ньыталлар. Оскуолаҕа барыта 156 оҕо үөрэнэр. Оскуола сарсыарда 9 чаастан 12 ч. 30 мүн. диэри булгуччулаах предметтэриэн дьарыктанар, онтон киэһэ оҕолор баҕаларынан талан ылбыт дьарыктарыгар үөрэнэллэр. Оҕо барыта 20 куруһуок баар.

Билиигин туһугунан оскуола оҕо дьарыгар ирдэниллэр программалары толорон иһэр. Экспериментальнай төрүккэ олоҕуран үөрэтии бастаны түмүгүн көрэр буоллахха, талан ылбыт идэлэриэн 14, мединститутка, медучилищеҕа, СГУ математическай факультетыгар 3 оҕо үөрэнэ сылдьалар.

Иккис чиэппэр түмүгүнэн оскуола үөрэҕин билиитэ 93,6 бырыһыанга тиийдэ. Ааспыт сылга республика үрдүнэн ыытыллыбыт аттестацияҕа 3 учуутал кыттыбыта. Е. И. Федорова Российскай Федерация норуот үөрэҕириитигэр туйгунун аатын ылбыта, Е. Е. Попова, Н. И. Федорова үрдүн категорияларын учуутал буолбуттара. Маннык аттары ылбыт оскуола үрдүнэн 8 учуутал баар. Бу оскуола үлэлиир ньыматын улуус атын оскуолалара биһиэхэ эрэллэр: Болтоно, Арылаах, Ыалдыы Таатта улуусуттан

ОСКУОЛА ОЛОҔО

Чычымах орто оскуолалара бэйэлэриэн үлэлэриигэр туһаналлар эбит.

Ниҥиҥи туох былаанар баалларый? Оскуола директора Д. С. Павлов маннык кэлсиир: «Мантан саас биһиэхэ элбэх оскуолаттан кэлэллэрэ былаананар. Олунньу ыйга кууччa, саха тылларыгар уонна экспериментальнай үлэҕэ улуус үрдүнэн түмсүү манна ыытыллыахтаах. Оскуолабыт дьиэтэ тутуллубута 25 сыл буоллар, акылаатын аннынан уутуйан сыл аайы түһэн иһэр, аны биир-икки эрэ сыл турар ыахтаах. Онон саҥа оскуола тутуута булгуччу ыаада буолар. Үс көҥүннэр эрэ байабыт хаһаайыстыбаннай ньыманан тутуохпутун сөп. Олохтоох табаарыстыба көмөтө ыаада буолуо».

Ол кырдьык: төрөппүттэр оскуола түһэн иһэрин туһунан эппиттэрэ хас да сыл буолла. Биһиги оскуолабыт орто оскуола аатын ылбыта түөрт сыл буолла. Улуус киниттэн олус ыраах олорор буоламмыт, онуоха эбии аналлаах техниката суох оскуола үлэһиттэрэ улуус кинилигэр кинилэриргэ-тахсалларыгар улаханнык эрэйдэнэллэрин көрөбүт. Үөрэнээччилэр эмиэ өнтон сылтаан күрэхтэһиннэргэ кыттыбат түбэлтэлэрэ элбэх. Улуустааҕы норуот үөрэҕириитин управлениета бу оскуола 60 сыллаах үөрүүлээх юбилейыгар аспыт сыллаахха техниканы анаан биэриэх буолан үөрдүбүт үбүн аныаха диэри биэрбэккэ олороро ыайан ойдоммот.

Оскуола учууталлара хаһаайыстыбаннай үлэлэргэ барытыгар көхтөөхтүн ыытталлар. Билигин киниилэр национальнай культураҕа анаан өбүгэлэрбит былыргылыы ньымаларынан «Балаҕан» тута сылдьаллар. Маны таһынан бу күннэргэ тех-үлэһиттэр күүстэриэн республикаттан эксперимент ыытыыга анаан кэлбит үбүнэн оскуола ис бараана обшивкаланар.

Оскуола дьиэтэ тымныы. Тоҕо? Саҥа котельнай үлэҕэ киириитэ уһаан, сэтиньи бүтүүтэ дьиҥнээх үөрэнэр миэстэлэрин булбуттара. Тымныыга былдьаппыт дьиэ аанньа буолуо дуо—улахан уораанньах. Өссө үһуоҕун А. А. Шадрин бэйэтин дьаһалынан кыра предприятие салайаччытын О. Т. Варламоны ыытан, кинилэр улахан дьуулуурдарынан үлэҕэ киирдэ диэн үгүс учууталлар махтаналлар.

Дыл быйыл ыраах тымныйыыта, сылана үрдэһиэ олоххо, үлэҕэ күннэтэ ыарахаттары аҕала туралларе. Учууталлар үлэлэрин туһунан кылгастык аҕыныым, оттон киниилэри коммунальнай өнөлөрүнэн хааччыйыы ситэтэ суоҕун туһуран үгүстэр этэллэр. Олохтоох коммунальнай хаһаайыстыба сулууспатын салайаччыта В. И. Иллариоов учууталлары маһынан ситэтэ суох хааччыйар. Өссө: «Харчытын төлөөн байаҕыт хааччыныҥ»,—диир. «Кини бас билиитигэр икки трактор баар эрээри, толору туһаныллыбат, үбүн-харчытын тута төлөөбөккө, онтубут төннүбүт үһү»,—диир оскуола директора.

Маны таһынан өссө биир итэҕэйиэн оскуолаҕа омук тылын үөрэтэр специалист суоҕа буолар. Онон билигин биология, химия учуутала Н. Н. Попова үөрэтэ сылдьар. Маннык ыйыллыбыт оскуола сорох кыһалҕаларын, итэҕэстэрин бу үүммүт сылга туоратарга норуот үөрэҕириитин управлениета, олохтоох салалта көмөлөһүөхтэрэ диэн эрэниллэр.

Алексей МАКАРОВ,
хаһыат общ. корр.

Новосибирскайга «Новосибхимфарм» акционерный общество онгорон таһааран эрэр саҥа консерваҥын —ыстрай бензатын (снимокка) туһанан обуруот астарын, фрукталары саахара, уксууһа суох кэҥэтэрбэлиэххэ, барыаҥньаларыа, диэмиэри балаҥнаахха, олору үйүн камнэ хос температуратыгар тутуохха сөп. Консервант эбиллибит бородуукталара стерилизацияламматтар, ханнык баҕарар хаппаҕынан хаппахтаналлар.

(РИТА—ССТА).

БЫРАСТЫЫЛАҺАРГА ЭТИЛЛИБИТ ТЫЛ

Алта уон сааһын аҕыйах ый туолбакка, тохсунньу 26 күнүгэр күнүс 11 чааска биир дойдулаахпыт, саха биллиилээх суруйааччыта В. В. Яковлев уһуннук, мараханнык ыалдьан өлөн туораата. Кэргэнэ Клара Трифоновна, оҕолоро Трифон, Ньукуус, Васек, Валя, аймахтара уоҥсай сүбэнэн бокуонньуту төрөөбүт дойдутутар—Чурапчыга таһааран бар дьоҥун кытта бырастыылаһыннаран уҥуоҕун көтөхтүлэр. Дьокуускайтан таһаарыллыытыгар биир идэлээхтэрэ—суруйааччылар атаардылар. Аҕааччыларбытыгар Саха сирин Суруйааччыларын союһун бырабылыанньатын председателэ, саха биллиилээх поэта, Саха комсомолун бириэмийэтин лауреата С. И. Тарасов бырастыылаһыыга эппит тылыттан быһа тардан тиэрдэбит. Бу ахардас доҕору, биир идэлээҕи сүтэрэн айманыы кутурҕан тыллара буолбатахтар, бу—киһи кыл түгэнин курдук кылгас олоҕун туһунан кырдьыктаах, дириҥ саналаах этиҥ.

Бары билэргит курдук, Василий Васильевич кинигэни олус сөбүлэбит, таптабыт, өйдөбүт Семен Данилов суруйбутунуу, «ыытыллыбыт ракета, ытыллыбыт ох курдук» олоҕу кыайан олорбото. Олус табыллан, олус тахсыылаахтык олоҕо-дьаһаҕа да, айар үлэтэ да саҕаламмыта итиэннэ бараан испэтэ... Онтон эмиэ утуйар, ыгырар кэрэ үрдүн дабаана дабайыы тохтообута, өссө таҥнары түһэн барбыта... Василий Васильевич олоҕун ордук кэнники 15-17 сыллара киниэхэ тус байэтигэр, дьиэ кэргэнигэр, уруулларыгар-аймахтарыгар ыараханнык, ыарылыахтык аспыта.

Олох—уустук. Киһи эрэ олоҕу чэпчэкитик эбэтэр сорохтор этэллэриннин, ырыа курдук олорон аспат. Олох оонньуута—оҕо оонньуута буолбатах. Киһи эрэ кини кубулҕаттаах, уодаһыннаах оонньуутун тулуйбат. Биһиги, бу орто буор дойдуга балачча уһукчук олорбут, кэннибит уһаабыт, иннибит кылгаабыт дьон, удумаҕалатар буолуохтаахпыт. Сороҕор мин саныыбын: аһара сымнаҕас, кэпэ, алаҥаҕай майгылаах, барытыгар «тук» курдук сылдьар киһи олох кытаанах иннинэриигэр кыайан утаммыт быыылаах. Кини хайдах эрэ чэпчэки тыыга олорон, сүүрүн хайа диэки охсор да, ол диэки дэлэйиэн, баран иһэргэ дылы буолаччы. Онон, кэтээн көрдэхпэ, олох, киэнилэриэгэр-тахсыыларыгар тиэтэн туран утаҥсар волялаах, майгылаах - сигилилээх дьоннор ордук табыллар курдуктар... Мин өйдөбүлбэр Василий Васильевич ньыс курдук кэрэ, намыын, кэпэ-көрсүө киһи курдук уонна ол майгытын олох дохсун долгунугар сөп түбаһиннэрэн ыыайан уларыйпатах киһи курдук өйдөнэн хаалыаҕа.

Биһиги бүгүн В. Яковлев олорон аспыт үөһэ тахсыылаах, аллара түһүүлээх олоҕор сыныаммытыгар, сыанаалааһыммытыгар, бүгүҥүгүнэн, күннээҕинэн эрэ буолбакка, сарсыҥгыны, өйүүгүнү саная, кэскилэҕин кэрэхилээн сыныаннаһыахтаахпыт диэн саныыбын. Оччоҕо, ол түбэлтэҕэ сыллар аҥаастара, учугэй да, мөлтөх да дьон быһыытынан таһаарбыт итэҕэстэрбит-быһаҕастарбыт, баҕар, алдьархайдаах алҕастарбыт, кырдьык сыыстарыыларбыт умнуллуохтара, суйуллуохтара-сотуллуохтара, бар дьон саргылаах саҥалыытыгар тугу онгорон-тутан, суруйан-айан хаалларбыппыт чэмчэччу уурулуоҕа. Онуок буоллаҕына, биһиги кэнниэҕэн көлүөнэлэр Василий Яковлевы XX үйэ иккис аҥарыгар олорон аспыт саха биир талаанаах, бөдөн суруйааччытын быһыытынан сыаналыахтара. Ол мэктиэтинэн буоллаллар кини аатырбыт романнара, сэһэннэрэ, кэпсээннэрэ, хоһоонноро.

ЫЙЫТ—ЭППИЭТТИИБИТ

«Биһиги, тыа сирэйдэр олорор пенсионердар, кырдьаҕастар, олохпут күн-түүн ыарыы, туохха барытыгар сыанабыт үрдүү турар кэмнэр кыра даҕаны ойдөбүлгэ улаханнык наадыйабыт,—диэн суруйар Чыаппара бөһүөлэгиттэн Григорий Григорьевич Копырин. —Ол иһин хаһыат нөҥүө аҕыйах боппуруоһу биэрэммин эппиэти күүтэбин. Бастакытынан, тус сыаллаах дьаһалта (целевой) олоҕуран, сорохтор өнөөх телевизоры, сорохтор инстэнэр массыынаны ылаары харчытын урутаан төлөөбүппүт. Ону хас да сыллаҕыта анал автобуһунан кинрэммит барабиэриэлэһэ сылдьыыбыппыт. Онтукабыт ханна тиийдэ, хайдах быһаарылларый? Иккиҥинэн, олорор дьиэҕэ компенсация төлөнүөхтээх этэ. Кэлин ити туһунан туох да иһиллибэт буолла, хаһан чуолкайдаан боппуруоһуй? Үсүһүнэн, урукку сылларга суөһү тирэнтин уонна курааннах бытыылканы маҕаһыыннар тутар буоллаллара. Биһигин тоҕо эрэ ымдьым. Маны ким быһаран биэриэй?».

М. Н. МОХНАЧЕВСКАЙ—улуус дьаһалтатын үөкэ отдельын начальника: Тус сыаллаах дьаһалларга (целевой) анаан харчыны тыын правительствота аастыт сылга туруорсан турар. Онуоха көрүөх буолан эрэннэрбиттэр этэ. Кэлин ол үөх 50 төгүл индексациялаан төлүүр хайдаҕый, саная ҕытын этиэ диэн ыйыта сылдьыыбыттара. Онно кыра, 500 төгүл индексациялыыр сөп диэн эппиэттэнилиибитэ. Холобур, урукку харчыкан 1000 солк. укпут кини киниилэр этэллэриэн, 50000 солк. ыллаҕына өнөөх телевизоры ылар кыаҕа суох. Онон Россия правительствотын быһаарыытын күүтэбит.

Аны олорор дьиэҕэ компенсация төлөнүүтүн туһунан. Ити боппуруоска аастыт сылга 134 мил. солк. кэлбитэ. Ону хамнас ордук үрдээн, үп суох буолан, туттан кэбиһиллибитэ. Аттынааҕы даҕаны улуустарбыт оннук балаһыанньаҕа олороллор, сорохтор ханнык эрэ чаһын төлөөбүттэр этэ. Оттон быйыл ити боппуруоһу бастатан быһаарар, ол кэннитэн хамнаһы көрөр баҕалаахпыт. Сыл ханнык кварталыгар борилиэхтээҕин чопчу этэр кыаҕым суох.

Т. И. РОМАНОВА — улпотребсоюз соҕотуоҥкаҕа эппиэттээҕэ: Маҕаһыыннарга суөһү тирэнтин туттарыы кв. м дуу, кг дуу буолуохтааҕа өр кэмнэ, бөһаарыллыбакка сырытта. Аны кв. м килограмма таһаран тутуохтаахпыт да, сыаната биллибэт. Оттон курааннах бытыылканы улуус бары атыылыыр точкалара, ханнык даҕаны биричиинэнэн аахсыбакка тураннар, ылыахтаахтар.

Компьютер үйэтигэр

Улуус оскуолаларын информатикаҕа үөрэтэр учууталлара Хадаарга түмсэн аастылар. Онно республика норуот үөрэҕириитигэр министерствотын компьютерга аналлаах программатын сүрүн специалиһа, биир дойдулаахпыт Николай Петрович Артемьев сылдьан, учууталларга аныгы компьютердар кыахтарын толору туһанарга практическай сүбэлэри биэрдэ, лекция аахта.

Олохтоох оскуола математикаҕа учуутала, норуот үөрэҕириитин туйгуна Н. Д. Филимонов бэйэтэ оҥорбут компьютергэ программаларын тестэрин ыалдьыттар үрдүктүн сыанаалаатылар. Николай Дмитриевич бу оскуолаҕа сүүрбэ сыл үтүө суобастаахтык үлэлээн, үөрэппит оҕолорун, дьон-сэргэ ытыктабыларын ылла. Оҕо ойун сайыннарарга, толкуйдуур дьоҕурун имитэргэ компьютернай техника олус көдьүүстээҕэ биллиннэ.

Түмүктүүр часкаҕа Н.П. Артемьев оскуола салалтатыгар семинары тэрэһиинэхтик ыытыттарын иһин махтанна уонна Чурапчы улууһун оскуолаларыгар бу кэскиллээх техниканы баһылыылларыгар баҕарда.

П. БОЖЕДОНОВ.

«Саха сирин киинэтин ветерана»

Маннык аат иннэриллиитэ аҕыйах сыл буолла. Соторутааҕыта биһиги улуустуттан итинник аатты өр сыллаах айымныылаах үлэлэрин уонна киинэ сайдыытыгар үтүөлэрин иһин культура управлениетын отделын сэбиэдиссэйэ А. А. Сивцев, методист В. А. Прокопьева, киинэ көрдөөччүлэр Д. Т. Михайлова (Хайахсыт), Т. Н. Маркова (Хатылы), А. С. Абрамова (Мыйдаҕаайы), Т. С. Борисова (Арылаах), Одьуулуунтан Н. В. Скрябина, В. И. Федорова ыыллылар.

«СО» корр.

САРБЫЛЛЫБЫТ СЭРГЭ

УРУККУ ОЛОХТОН

Былыргы эмээхситтэр кийиттэригэр саналарын таптарбатахтарына араастаан эрэйдиллэрин, уолларын киксэрэн кырбаталларын эгин түҥунан араас сэһэн элбэх. Бара сатаан, онноостор туруорбут сэргэлэрин төттөрү хостотон сарбайтарар түбэлтэлэрэ эмиэ баар буолар эбит.

Сүүсчэкэ сыллааҕыта бадахтаах Линнэли диэн киэн-дэлэгэй хонуулаах, элбэх ыал олоро сылдьыбыт сиригэр түөрт кийиит сүстэн кэлбитин баллыта түөрт сэргэ билигин да тураллар. Олортон бирдэстэрэ ала-чуо намыһах. Ону дьиктиргэн, ити ыалга сиэн кийиит буолу сылдьыбыт 76 саастаах Толстоухова Екатерина Спиридоновнаттан сураспыппар бу күрдүк кэпсээтэ:

— Ээ, ол Мотуруона сэргэтин этэҕин. Мин тойонум Кирилэ ити ыал иккис уолларэ этэ. Кини аныыран Минтэ диэн уоллара Бахы Баалы хоту өрүгэр баар Үһүн Сыҥыы диэн сиргэ баай киһи Угаар уола Махсэтта кыыһын сүгүннэрэн аҕалбыт. Баай кыыһа, бука, сытыы-хотуу, мөкүһэр эбитэ буолуо. Ону өйөөтө инн, хотуна сэргэтин төттөрү хостотон сарбыйтаран баран олорторбута үһү. Корүохха толоос, намыһах баҕайы лыхайан турар буолара. Оҕонньор аата Махсым диэн эбит. Эмээхсинин билбэппин. Мин кэлэрбэр иккиэн олбуттэр этэ.

Оттон ол намыһах сэргэлээх Мотуруона уонна Минтэ төрөппүт уоллара, билигин Дириҥэ олорор 84 саастаах Петр Дмитриевич Пермяков маннык сэһэргиир:

— Мин аҕам — Махсым оҕонньор үһүс уола. Эдэр сылдьан дьонуттан өсөөн тайҕаҕа күрөөн хаалбыт. Онно биэс сыл буолтун кэнэ убайын ыытан кыллэртэрбиттэрэ үһү. Итэ сылдьан олохолуурга үөрэммит. Уҥуоҕунан кыра соҕуһа, сымнаҕас майгылаах. Нимэ Мотуруона — атыыһыт Мэхэтта соҕотох кыыһа, сытыы-хотуу, күүстүөх дьахтар этэ. Тылын истибэтэ, мөкүһэрэ эбитэ буолуо, ол иһин өйөөн, эбэм сэргэтин төттөрү хостотон ангардатан баран хат олорторбут. Иннэ тыман, тансымыналар, аҕалаах кийэм анараа эбэм аахха көйөн тиийэн Нохой Күөлүнэн, Ыҥыах Ыспытынан олорбуттар. Аҕам Ырыа Минтэ диэн аатынан биллибит олохоһут. Ыҥыахтарга, урууларга ыллыыр буолара. Бириҥэ баай Минтэрэхэй уруутугар сылдьыспытым. Ол киһи толору аата Оконешников Дмитрий Федорович диэн буолуохтаах. Ол уруурга аҕам олохолообутун өйдүүбүн. Былыр олохоһуттар бэйэ-бэйэлэрин билсэллэр эбит этэ. Уус-Алдан Бэйдиҥэ киһитэ Хоһулуоп Минтэрэй диэн олохоһут баара. Кини биһиэхэ сылдьар буолара. Оҕото суох буолан, суҥту миҥнэн иитэ ылаары көрдүүрэ үһү. Уончалаахпар Намын олордохлутуна аҕам ол киһиэхэ куораҥка киирэн хас да хонукка олохоһо суруйтаран тахсыбыттара. Ойуунускай суруйан ылла диэбиттэрэ. Аҕам онно «Дьулуруйар Ньургун Боотуру» суруйтарбыт. Хоһулуоп миҥнэн көрдүүрүн олох кубулуппат үһү, калин тиэҕэр аҕам биэриэх буолан сөбүлэспит. Миҥнэн барыс, оҕо буол диэн аатты сатаабыттарын төрүт буолумматаҕым. Онуоха Хоһулуоп аҕабыттан «Ньургун Боотургун» мин ааппынан суруйтар, оҕото-уруута суох киһи, саатар, онон аатым аатталлыын диэн дэлби хаайбыттыттан аҕам сөбүлээн ол киһи аатынан суруйтарбыта үһү. Ырыаларыттан «Чабычах ырыата», «Тойон кыыл ырыата» диэннэрэ суруллубут буолуохтаахтар.

Аҕам аатын курдук улахан ырыаһыт этэ. Ыллаатаҕына, салгын хамсаан дуу, хайдах дуу, иһинтхомуос лыҥкынаан ыллар буолара. Ырыа Ымыычаан диэн аатынан биллэр Балытыас эмээхсинниин кэккэлэһэн олорон бинир олоҥхону толорор буолаллара. Оконешников Василий Лукич диэн оҕонньору өйдүүгүн дуо? Ол оҕонньор эдэригэр аҕабар кэлэн олоҥхоҕо үөрэттэрэрэ. Кэлин, үөрэнэн, ааттаах олоҥхоһут буолан тахсыбыта эрээри, сурукка киирбит ырыата-олоҥхото суох быыһылаах.

Биһиги биргэ төрөөбүт түөрт уол, бинир ыыс этибит. Икки уол сэриигэ олбуттэрэ. Мин «Дьэҥкэрэ» колхозка бириспдээтэл буолан хоту көһүүгэ барбытым. Онон сэриигэ сылдьыбатаҕым. Ыччаттар, оҕолор, сиэннэр бааллар. Быраатым Дьөгүөр кыыһа Клара Егоровна тойукка дьону үөрэтар Афанасий Федоров диэн артист кэргэн буолан Дьокуускайга олорор. Мин икки уолум математик учуонайдар. Нийэм, аҕам сиэттэрэ Намынан, Мэҥэнэн, Таатталан сүрдээх үчүгэйдик олороллор.

Истибиккит курдук, төһө даҕаны өйөөн сэргэтэ сарбылыккар, Мотуруона ыччата тэнийэ сатаабыт. «Киһи өйөөбүтэ — томтор го, таҥара өйөөбүтэ — аптаҕа» диэн саха ойун хоһоонө бу түбэлтэҕэ сөп түбэһэргэ дылы.

Татьяна ЗАХАРОВА
Мутудай.

РЕСПУБЛИКАТААҔЫ ТУРНИРГА

Олунньу 19—20 күннэригэр мас тардыһыытыгар «Агропромстрой» МПМК-тын бириҥигэр республикатааҕы турнир ыытыллар. Күрэхтэһии маастар нуорматын толоруулаах. Спортсменнэр 56, 62, 68, 74, 82 кг уонна өнтон үөһэ ыйаанынарга киирсиэхтэрэ. Дьокуускай, Өлүөхүмэ, Мэҥэ-Хаҥалас, Хаҥалас, Таатта, Нам, Уус-Алдан, Ньурба, Томпо улуустарыттан күүстээх мас тардыһааччылар кэлэллэрэ күүтүллэр.

Күрэхтэһии олохтоох телестудия нөҥүө көрдөрүллүө суоҕа. Онон ким баҕалаах барыы кэлэн көрсүүтүгэр ыҥырабыт.

Буолар сирэ: «Агропромстрой» МПМК-тын КСК-та.

●

САКААСТАРЫ ЫЛЛАБЫТ

Чурапчы улууһунааҕы капитальнай тутуу управлениетын иһинэн үлэлиир уһанар сыах түннүк, дан блоктарын, хоппоону, суунар раковинаҕа тумбалары, кириэйилэ-кырбааты, төгүрүк остуолу, 1-2 мнастэлээх орону, о.д.а. тэриллэри оноруугa саҕаастары ылар. Сыната — дуоҕабарынан. Наадыйаччылар олохдьаһах комбинатын эргэ иннин мэндиэмэннээх дьиэтигэр капитальнай тутуу управлениетыгар эбэтэр быһаччы уһанар сыахха кэлэн саҕаастыаххытын сөп.

●

АТЫЫЛЫЫБЫТ

«Кыым» производственнай-коммерческай фирма 150 мм тоҥоҕону (сыната 1 кг—1500 солк.) 7 секциялаах радиаторы (75 тыс. солк.) атыылыыр.

Аадырыһыт: Чурапчы сэл., Нерюнгринскай уул. 41 №-рэ. Тел. 21-363.

х х х

«Алекс-Р» дьоҕус предприятие дьиэҕэ-уонна тутуллар тогорор «Саратова-129» камералары атыылыыр. Билигин улуус киниигэр булуҥа суох уоҥсай дьиэлэргэ олороччулар үгүстэр. Сайын кэлэрэ хонон турдах ахсын чуҥаһаан иһэр. Бу тогорор камера сүөһү ангарын холкутук батарар кыахтаах. Күн-түүн сыана үрдүүрүн биллэҕит, камералар сыаналара эмиэ ыарыы туруоҕа, онон атыылаһарга тиэтэйиҥ!

Төгүлүгэ маннык тогорор камералар 1 мөл. солк. атыыланаллар, өттөн куораҥка осуо ыарахан. Биһиэхэ билиҥнэ олордоҕор быдан чэпчэкит. Наадыйаччылар 21-458 телефонунан билсиҥнэхтэрин сөп.

Дьоҕус төрилтэ.

х х х

ГАЗ-53 автомашина коробкаларын (саҥа комплект) атыылыыбын. Сыната—600 тыс. солк., рынокка көрдүүллэриэхэҕэр чэпчэки.

Нерюнгриҥа баар МТЗ-82 тракторы. Сыната—10 мөл. солк.

Аадырыһыт: Чурапчы сэл., Новай переулок 17 №-рэ. Тел. 21-094.

х х х

Саҥа «Дружба-4Э» өрбиини уонна «Восход-Снегоход» (5600 км сүүрбүт) мотоциклы атыылыыбын. Тел. 22-107.

●

АТАСТАҺАБЫН

10 тонна рулоннаммыт оту Т-16 (шасси) тракторта атастаһабын эбэтэр эһиги вариантыт.

Аадырыһым: Чурапчы сэл., Комаров уул., 8/4, Сивцева. Тел. 21-280 (үлэ кэмигэр).

●

Д. П. Корякин аатынан Чурапчытаатааҕы республикатааҕы оҕо спортивнай орто интернат-оскуолатынан 1990 сыллаахха Борисов Иван Иванович бэриллибит А сериялаах, 081121 нуомэрдээх ситин-хотуу аттестатын дубликата сүппүтүнэн дьиҥэ суоҕунан ааҕыллар.

Эҕэрдэлиибит!

Күндү иэбитин, эбэбитин, эдьиийбитин Елизавета Николаевна МАКСИМОВАНЫ 70 саасхыл туой-буккунан иитиитин-истиҥнин эҕэрдэлиибит. Ыал-дьон оҥорбуккар, ахсаабат ыһыаммыыт, үтүө сүбэт иһин ис сүрэхпититтэн махтанан туран, баҕарабыт эйэҕэ чаҥнан-чаҕдик доруобуйаны, үйүн дьоллоох олоҕу.

Оҕолоруҥ, сиэннэриҥ, кийиттэриҥ, күүөтэриҥ, балыстарыҥ, быраатталыҥ.

«СҮБЭҺИТ»

ГРИПП уонна ОРЗ

Уҥуохха грипп өрө туран эрэр. Төһө да эрдэттэн сэрэтэр эмтээһини ылыллыннар, ыалдьаччы син-биир элбэх. Маннык кэмнэ эмэ суох хайдах эмтэнэллэхэ сөбүй?

Нөрүөт эмчиттэрэ эмиэ маннык сүбэлиллэр. Эпидемия кэмигэр аһылыкка муоту, аһыы тумаларын, аһыы амтаннаахтарын киллэрэр наада. Олор организм утарсыытын күүһүрдэллэр, веществолар атастаһыыларыгар көмөлөһөллөр.

Дөлүйүөн отонуттан, кус олоҕо (вахта трехлистная), кэрэдэ (череда) отторуттан оҥоһуллубут утахтар организм үлэтин күүртүүллэр. Утахтары маннык бэлэмнэниллэр: 3 чаайынай ньуоска дөлүйүөн отонун эбэтэр 1 чаайынай ньуоска кус олоҕун биитэр 2 чаайынай ньуоска кэрэдэ от бытарыллыбыттарын ылыллар уонна 1 литр оргуйбут уунуу кутан 2 чаас устата термоска туруора түһүллэр. Уната 100-түү мл күнүгэ 2-та иһиллэр.

Бириҥэ бааллартан эттэххэ, луук уонна чеснок улахан дезинфекциялыыр приитне дьиэҕэ-уонна тутуллар тогорор «Саратова-129» камералары атыылыыр. Билигин улуус киниигэр булуҥа суох уоҥсай дьиэлэргэ олороччулар үгүстэр. Сайын кэлэрэ хонон турдах ахсын чуҥаһаан иһэр. Бу тогорор камера сүөһү ангарын холкутук батарар кыахтаах. Күн-түүн сыана үрдүүрүн биллэҕит, камералар сыаналара эмиэ ыарыы туруоҕа, онон атыылаһарга тиэтэйиҥ!

Төгүлүгэ маннык тогорор камералар 1 мөл. солк. атыыланаллар, өттөн куораҥка осуо ыарахан. Биһиэхэ билиҥнэ олордоҕор быдан чэпчэки. Наадыйаччылар 21-458 телефонунан билсиҥнэхтэрин сөп.

Дьоҕус төрилтэ.

х х х

ГАЗ-53 автомашина коробкаларын (саҥа комплект) атыылыыбын. Сыната—600 тыс. солк., рынокка көрдүүллэриэхэҕэр чэпчэки.

Нерюнгриҥа баар МТЗ-82 тракторы. Сыната—10 мөл. солк.

Аадырыһыт: Чурапчы сэл., Новай переулок 17 №-рэ. Тел. 21-094.

х х х

Саҥа «Дружба-4Э» өрбиини уонна «Восход-Снегоход» (5600 км сүүрбүт) мотоциклы атыылыыбын. Тел. 22-107.

●

АТАСТАҺАБЫН

10 тонна рулоннаммыт оту Т-16 (шасси) тракторта атастаһабын эбэтэр эһиги вариантыт.

Аадырыһым: Чурапчы сэл., Комаров уул., 8/4, Сивцева. Тел. 21-280 (үлэ кэмигэр).

●

Д. П. Корякин аатынан Чурапчытаатааҕы республикатааҕы оҕо спортивнай орто интернат-оскуолатынан 1990 сыллаахха Борисов Иван Иванович бэриллибит А сериялаах, 081121 нуомэрдээх ситин-хотуу аттестатын дубликата сүппүтүнэн дьиҥэ суоҕунан ааҕыллар.

ҮӨРЭХХЭ ЫҢЫРАБЫТ

13 №-дээх Чурапчытаатааҕы профессиональнай-техническай училище 1994 сылга орто үөрэхтээх, 18 саастарын туолбут ыччаттары «С» категориялаах шоферлары бэлэмнии курска ыҥырар. Үөрэх олунньу 21 күнүттэн саҕаланар. Үөрэнии болдьоҕо—5 ый.

Маннык документтар туттарыллаллар:

1. Сайабылыанньа.
2. Орто үөрэҕи бүтэрбит туһунан документ (аттестат).
3. ГАИ форматынан медицинскай ыспыраапка.
4. Олорор сиригэр ыспыраапка.
5. 3,5Х4,5 см кэмэйдэх матовай кумааҕыга бэчээтэммит 4 хаартыска.

Документтары олунньу 20 күнүгэр диэри үөрэхтээ ылыы комиссиятыгар тутабыт. Үөрэнии босхо, аҥылыгынан, уоҥсай дьиэнэн хаччыйабыт.

Аадырыһыт: 678708, Чурапчы улууһа, Дьабыла бөһүөлэгэ. Телефоннарбыт: 24-342, 21-104.

Үөрэхтээ ылыы комиссията.

АХШ. Орегон штатын рекордуонан Гай Карл тутарбыт хоҥор форель биитэ балыга буолла. Бу күөл балыгын саҕа 15—20 сыл, үйүнэ 90 см, ыйаанына 12,3 кг.

Снимокка: дьолломмут балыксыт Гай Карл бэйэтин «рекордун» ыытта.

(РИТА—ССТА).

Редактор М. Н. СИДОРОВА.

НАШ АДРЕС: 678700, с. Чурапча, ул Карла Маркса, 26 «а». ТЕЛЕФОНЫ: редактор—21-332, отделы—21-265, общий—21-505.

Учредители (соучредители) газеты —Редакция, Администрация улуса, Национальная издательско-полиграфическая компания «Сахаполиграфиздат». Газета издается на якутском языке, выходит по вторникам, четвергам и субботам. Индекс газеты: 54907. Объем—1 усл. печ. лист на 4-х страницах. Тираж—3814.

Зарегистрирована Саха (Якутской) региональной инспекцией по защите свободы печати и массовой информации.

ЗАКАЗ № 13.

Чурапчинская улусная типография Национальной издательско-полиграфической компании «Сахаполиграфиздат». с. Чурапча, ул. Карла Маркса, 26 «а». Подписано в печать 2. II. 1. 17 ч. (гр. 18.00 м.).